eind, maar steeds. Israel toont, hoe de volken elkaar noodig hebben, en hoe alleen in de gemeenschap der volken het menschelijk leven rijker ontwikkeling bereikt. Toont, hoe de tak de gemeenschap met den stam en den wortel niet moet verliezen, want dat een volk in zijn afzondering wel een eenzijdig, hoogstaand doel kan najagen, maar dat zelfs dan die eenzijdigheid zich vanzelf wreekt in het afsterven van de overige takken, die tot geen rijker ontwikkeling komen kunnen.

In verband hiermee nu moet er op gelet, dat Abram's roeping zelve, die Israels isolement ten gevolge had en bewerkte, tevens den last en de toezegging inhield, dat dit isolement niet bestemd was om tot den einde toe te duren. Die roeping toch hield ook in: „*In u zullen alle geslachten van het aardrijk gezegend worden.*" Dit nu duidde er vanzelf op, dat het isolement slechts een *tijdelijke* maatregel was; en dat deze afscheiding van het volksleven uit het groote verband van het maatschappelijk leven der wereld, slechts middel was, om ten slotte juist tot een veel machtiger contact met de volken te geraken. Als het isolement begint, dreigt het gevaar dat de giftige stroom der wereld het geestelijk kleinood zal vernietigen. Die stroom is dan machtig en de vrome groep klein en zwak. Daarop volgt dan het isolement, om te waken dat het zwakke niet onderga, en zich als geestelijk element in stille afzondering handhave. Maar dit alles moet er toe leiden om het geestelijk element zoo sterk en ten slotte zoo oppermachtig te maken, dat de verhouding wordt omgekeerd, en dat hetgeen gesoleerd was nu met geestelijke overmacht alle andere volken, d.i. heel ons menschelijk geslacht, zegene. Israël zal gezegend zijn, doch niet om zich in nationale zelfzucht te verheffen en af te scheiden, maar veeleer om, zelf gezegend, tot een zegen voor heel de aarde te zijn. Hierult kwam dan ook bij Israel de profetie op, gelijk dit bij geen ander volk het geval was. Wat Israël is, toont en aan de wereld biedt, is nog *het ware* niet. Er komt veel meer, er komt veel grooters, er komt iets veel heerlijkers. Het beweegt zich alles toe naar de realiseering van het hoogste ideaal. Het is het Koninkrijk Gods dat door de dammen en dijken van het aardsche leven heenbreekt, en zich in Israël slechts het middel verschaft, om ten slotte hoofdstroom te worden, en heel het leven der menschheid te beheerschen. Dit alles nu *had* Israël nog niet, het *was* in Israël nog niet, het *werkte* nog in Israël niet, maar het beeld ervan droeg Israël in zijn isolement, en in dat beeld schuilde het hoogheilig ideaal van het Koninkrijk Gods. Vandaar dat 't niet anders kon, of in Israël moest de Profetie bloeien. De Profetie toch voleindde dat beeld, en bereidde den dag voor, waarop het beeld reëel zou worden, en juist in dat ideale beeld stond de opheffing van het isolement op den voorgrond. Nooit elschte de Profetie minder dan heel de wereld op. De Profetie zag altoos over de bergen van het Heilige land naar de volken uit. Ze ging uit niet enkel op de redding van enkele personen, maar op de Voleinding van heel het wereldleven, en van de Voleinding van heel het wereldleven op de Voleinding van het Koninkrijk God, en dit zoo weinig in exclusief-geestelijke beduiding, dat veeleer zelfs het geestelijk element de Profetie meest in vormen toespreekt, die aan het *natuurlijke wereldleven* der heidensche volken ontleend zijn.

DR. A. K.

„Vroolijster".

Ik ben vroolijker in den weg uwer getuigenissen, dan over allen rijkdom. Ps. 119:14.

Wie taal en toon in de Schrift beluistert, merkt gedurig hoe de Heere onder zijn volk „*vroolijkheid*" wil zien heerschen.

Zooals de morgensterren *vroolijk* zongen, zoo ook omringt de Heere zijn volk met *vroolijke* gezangen, Het wordt ons toegeroepen dat we vroolijk zingen zullen als oprechten van harte. Heel de Schrift door weerklinkt 't aldoor: „Gij, rechtvaardigen, zingt *vroolijk* in den Heere". „Des morgens, zoo betuigt de Psalmist, zal ik Uw goedertierenheid *vroolijk* roemen, en in de schaduw uwer vleugelen zal ik *vroolijk* zingen". Zoo uit het volle hart komt bij Jesaia de betuiging op: „Ik ben *zeer vroolijk* in den Heere". „Zing *vroolijk*, gij dochter Sions", is de oproeping die gedurig tot Israel uitgaat, en als onheil het volk treft, heet het zoo roerend schoon: „de vroolijkheid is *verdord* in de menschenkinderen".

Van zelf moet dit leiden tot vergelijking met de vroolijkheid der wereld. Ook zij maakt vroolijk geschal, niet om aan den ernst uiting te geven, maar om den ernst uit het leven te bannen. Staan nu die twee gelijk? De vroolijkheid van Gods volk en de vroolijkheid van de lieden der wereld? Geenszins. De vroolijkheid van Gods kind staat veel hooger, en daarom betuigt de Psalmist: „Ik ben vroolijker in den weg uwer getuigenissen, dan over allen rijkdom". Goud maakt den wereldling vroolijk, maar het vrome volk verheugt zich *in zijn God*, en de vroolijke stemming, de vroolijke toon, het vroolijke hart, dat uit de weelde opbloeit, staat daarom juist in vroolijkheid verre *beneden* de vroolijkheid die Gods volk beziet.

Kan nu gesegd, dat ook in ons land zij, die God vreezen, wat die vroolijkheid van stemming en levenstoon aangaat, leven conform de Schrift?

Men versta die vraag wel. Dat er buiten het heilige om op feestmaal en in gezelschap vaak een vroolijke, soms zelfs een al te vroolijke toon heerscht, valt niet te ontkennen, maar het is niet *die* vroolijkheid waarop de Psalmist doelt. Veeleer rust op Gods kind de plicht, om de gewone huislijke en maatschappelijke vroolijkheid, waarin ook hij deelen mag, van alle onheilig inmengsel zuiver te houden, en wel toe te zien, dat onder veel gelach, gekeuvel en geginnegap geen onheilige hartstocht in ons opleve.

Maar niet dàt is de vroolijkheid, waarvan de Psalmist getuigt. Wat hij bedoelt, gaat veel dieper, en ziet niet op den vroolijken levenstoon in huis en in gezelschap, maar op den grondtoon die in ons hart weerklinkt. En dan merkt ge telkens, hoe er, met name in ons land, niet zelden een neiging naar het sombere bij wie God vreest wordt aangetroffen, die het gelaat stroef zet, den toon dof maakt, en den blik van het oog meer naar beneden dan opwaarts richt. En hiertegen nu gaat de Schrift in. „God ontmoet den vroolijke" heet 't bij Jesaja, en somberheid sluit van de gemeenschap met den Heilige af.

Nu zij men met zijn oordeel over deze neiging tot somberheid uiterst voorzichtig. Er zijn er onder de belijders, die zeer uit de hoogte op deze sombere naturen neerzien, en die zelve zeer zeker doorgaande vroolijk zijn, maar helaas met een vroolijkheid die uit de wereld is, en geheel buiten Gods getuigenis en buiten zijn heilige ontmoeting omgaat. Men is dan Christen, o zeer zeker, ook hoopt men op zijn eigen zaligheid, maar men kent de diepte niet, waaruit het kind van God tot zijn lieven Vader roept.

Somberheid kan ook uit krankheid van gestel, uit geleden verlies, uit tegenslag en teleurstelling, uit verdriet over aangedane bejegening opkomen, maar dit alles late men hier ter zijde. De somberheid die de door den Psalmist gewilde vroolijkheid bant, wortelt in zelfkennis, in schuldbesef, in gevoel van verlorenheid, in een gekomen zijn tot de kennis van zijn zonde en van zijn zondig hart, zonder dat de kennisse der verlossing die in Christus Jezus is, de zondepijn bezwoer.

Ook hierbij kan vertoon in het spel zijn. Ons zondig wezen is derwijs ontzet, dat we tot in ons zondebesef soms onszelf zoeken te behagen en vroom vertoon voor menschen pogen te maken. Doch ook dit zij hier buitengesloten; we spreken nu alleen van een gansch oprechte gedruktheid waaronder de ziel lijdt, zoo ze haar zondige natuur indenkt, en in haar bezoedelde ziel inkeert.

En dan kan tweeërlei hierop volgen.

Of een snelle bekeering of een blijven zuchten.

In die snelle bekeering schrikt men dan een oogenblik terug van den diepen afgrond die ons ontdekt wordt, maar grijpt ouimiddellijk daarop den Christus aan, en voelt nu zijn zonde wegglijden, taalt er niet meer naar en tobt er niet meer mede. Men is nu gered. Een overgang in het leven, die voor het eerste moment van hoog geloof getuigt, maar toch uiterst ondiep en oppervlakkig, schier in niets peilt de grondeloosheid van Gods genade.

Heel anders nu gaat dit toe, zoo men, na zijn bekeering, blijft zuchten. Men wil dan laag voor laag de zonde uit het hart uitzuiveren; telkens een nieuwe laag van genade daarvoor inrullen. Maar juist die zucht naar geestelijke empirie verschalkt. Ze verstaat het spontane in het geloof niet. En daardoor blijft ze telkens van de ééne zondige laag naar de andere klimmen, en de geloofsmoed om te roepen: *Ik ben verlost*, neemt allengs af en gaat tenslotte te loor. Tot aan zijn dood toe blijft men dan twijfelen aan zichzelf. Men durft zich niets toeeigenen. En de kennis van zonde, die drukt, wordt niet dag na dag ondervangen door de kennisse van altoos nieuwe genade die opheft, verwarmt, moed inspreekt en vroolijk maakt. En dit ligt dan niet aan de genade die altoos even rijk is, maar aan onze zonde, die klemmen blijft, en die Satan misbruikt om ons tot nieuwe zonde, de zonde van het *ongeloof*, te verlokken

---

Deze stand der ziel nu mag niet worden aangemoedigd, maar moet door wie God liefheeft, in zich zelf en bij anderen steeds volstandig bestreden worden, omdat ze Gode de eere onthoudt, die Hem voor zijn grondelooze barmhartigheid van al zijn volk toekomt.

Voorzeker gaat 't pad, dat tot de kennis der genade leidt, door de kennis der zonde; maar ge moogt daarbij niet in uw zonde uzelf behagen en hangen blijven, maar ge moet altoos weer met den spoed des geloofs uit uw zonde tot de genade opklimmen.

De genade is zoo groot, gaat zoo al onze lof en prijs zeer verre te boven, en als God de Heere zoo ontfermend is, een druppel van die genade ook op u en op uw huis te doen nederdalen, dan komt 't uw God toe, dat ge opspringt van heilige vreugde, en geen woorden en geen klanken en geen tonen weet te vinden, om ook maar eenigszins naar waarde den roem van den Ontfermer uit te zingen. Dat moet u vroolijk maken. Veel vroolijker dan 't rijkst festijn de lieden der wereld maakt. En zoo ge dan soraber in uzelf terugkruipt, is dat een beleediging van Gods liefde die ge u niet ten laste moogt laten komen.

Denk het toch in, wat het zegt: „evenals had ik nooit zonde gehad noch gedaan, ja als had ik 't zelf al volbracht wat Christus voor mij volbracht heeft!" en ge moet 't immers uitjubelen van heilige vreugde. Het is een wonder van genade, dat ge nauwelijks kunt indenken, en dat u telkens weer, hoezeer ge het ook poogt in te denken, verwondert en verbaast. Evenals had ik *nooit* zonde gehad en gedaan! En dan nog daarbij: Ja, als had ik 't zelf al volbracht wat Christus voor mij volbracht heeft! Is 't niet onuitsprekelijk en onbeschrijfelijk? Een doodschuldige die door zijn Koning uit den kerker wordt ontslagen, vrij wordt gesproken, en nog een levensbestaan toe krijgt, hoe zou die stervende bij de poorten der gevangenis neerzijgen. Neen, zulk-een springt op van vreugde, is vroolijk tot in het merg van zijn ziel, jubelt het uit, en kan geen woorden vinden om zijn Koning te danken.

En zoo moet de vroolijkheid der ziel Gods kind vervullen. Niet maar één enkel oogenblik na zijn bekeering, maar heel zijn leven lang. Zooals de goedertierenheid des Heeren tot in der eeuwigheid is, zoo moet ook de dank en de aanbidding van de verloste ziel tot in der eeuwigheid zijn. Want al komt er lijden en al kan de tuchtiging niet uitblijven, wat is al het lijden dezer aarde, zoo ge het waardeert tegenover de eeuwige vreugde die Gods kinderen wacht. En daarom roemt en jubelt wie de volle teug van Gods genade indrinkt: „O, mijn God, ik ben vroolijk in den weg uwer getuigenissen", „ik ben vroolijk over uw toezegging", „Uw genade is mijns harten vroolijkheid".

DR. A. K.

Amsterdam, 24 Nov. 1911.

Dr. J. R. Slotemaker de Bruine schreef in de *Stemmen voor Waarheid en Vrede* een pittig artikel over de *Volkstelling* en *de Hervormde* Kerk, waarvan we gaarne nota nemen.

Op zich zelf reeds strekt het Dr. Slotemaker de Bruine tot eere, dat hij aan de struisvogelpolitiek der andere Hervormde bladen niet meedoet en volmondig erkent, dat de uitkomsten der jongste volkstelling voor de Hervormde Kerk zeer ongunstig zijn geweest. Ook de Roomsche Kerk gaat wel gestadig achteruit; in 1830 telde ze 39 %, in 1910 35 % der bevolking; maar deze achteruitgang, dien Dr. Slotemaker de Bruine vooral wijt aan den invloed der gemengde huwelijken, is toch in de laatste jaren uiterst gering; van 1900 tot 1910 bedroeg ze slechts 0.2 % en in Amsterdam, het bolwerk van het Socialisme en Anarchisme, zijn de Roomschen in deze periode zelfs vooruitgegaan. Deze betrekkelijke gunstiger verhouding bij de Roomsche Kerk schrijft Dr. Slotemaker de Bruine toe aan twee factoren; vooreerst aan de herderlijke trouw, die bij de Roomsche Kerk veel grooter is dan bij de Hervormde Kerk, en ten tweede daaraan, dat de sociale actie bij de Roomschen beter is georganiseerd dan bij de Protestanten en deze actie velen aan de Kerk blijft binden.

Staat de Roomsche Kerk relatief genomen er niet slecht voor, de jongste volkstelling toont ook dat de kleinere protestantsche Kerken in ledenaantal zijn gestegen. Hoe sterk deze stijging vooral bij de Gereformeerde Kerk is geweest, deelt Dr. Slotemaker de Bruine wel mede in den eindstaat, maar aan het feit zelf heeft hij verder geen aandacht geschonken en ook over de oorzaken die hiertoe geleid hebben, spreekt hij niet; wat we betreuren.

Maar wel aarzelt Dr. Slotemaker de Bruine geen oogenblik om het mes diep in de wonde te steken, wanneer hij over de Hervormde Kerk spreekt. Haar achteruitgang is metterdaad schrikwekkend. En het ergste is, dat men voortdommelt, elkaar diets maakt, dat het gevaar zoo erg niet is, nog altoos spreekt van de groote vaderlandsche Kerk, en niets merkt of merken wil van de afbrokkeling der Hervormde Kerk. „Zal onze Kerk wakker worden door het felt, vraagt hij, dat zij in 1830 besloeg 59 pCt., in 1880 nog 55 pCt., thans 44 pCt. van ons volk?" Dat verlies in aantal is niet alleen daaraan te wijten, dat velen naar de kleinere protestantsche Kerken overgaan, want de stijging dezer kleinere Kerken weegt niet tegen het verlies van de Hervormde Kerk op. De eenige conclusie, die over blijft, is derhalve, dat de godsdienstloosheid toeneemt.

Zeker is het getal „kerkeloozen" geen volkomen zuivere maatstaf: er zijn eenige godsdienstig voelenden, die „tot geen kerkgenootschap behooren"; èn velen, die thans met hun kerk breken, waren reeds lang innerlijk van alle godsdienstig leven los. Maar het getal der eersten is, vergeleken met de massa, zeer gering; en het laatste verschijnsel deed zich ook bij de vroegere volkstellingen voor. Zoodat groeien van het aantal kerkloozen beduidt: groeien van het aantal dergenen, die volkomen los staan van eenig godsdienstig leven.

Moet dan wie geen zielevrede kent dan in Gods gemeenschap en geen redding dan in Jezus Christus, niet met bangheid huiveren, nu een getal van meer dan 290.000 zielen, nu 1/20 van onze gansche bevolking, openlijk en bewust de laatste banden dooranijdt met kerk en godsdienst? In tien jaar tijds een klimmen van 115.000 op 290.000, van 2% op 5%!

Vooral geldt dit felt de groote steden:

De groote steden dus.

Eerst eenige naakte feiten. Alleen in Rotterdam beslaat de „volkskerk" nog de helft der bevolking (52%); overigens zijn wij daar al beneden (Utrecht 47%, den Haag 42%, Amsterdam 35%). Overal zijn wij in het laatste tiental jaren achteruitgegaan; en niet weinig: Utrecht en Rotterdam met 4%, Amsterdam met 6%, den Haag met bijna 12%. Ons verlies wordt niet opgewogen door den groei van de andere Protestantsche kerken. Ook het Protestantisme is overal achteruitgegaan: Utrecht met 1%, Rotterdam met 3%, Amsterdam met 5%, den Haag met 7%. En het getal der kerkloozen is overal geklommen: Utrecht met 2.5%, Rotterdam met 5.5%, Amsterdam met 6%, den Haag met 7.5%.

Laat men nu eerst deze nuchtere feiten eens rustig — of onrustig — aanzien; de nauwkeurige cijfers in de tabellen eens voor zich zelf uitspreken; met zijn ziel hier zien en hooren.

Dan zal men toch huiveren. Ons arme volk! En de arme zielen! En onze arme kerk, die door de historie zulk een verantwoordelijke plaats inneemt, terwijl ik niet zie, hoe zij zich zal kunnen verantwoorden.

Het gaat inderdaad niet goed. En de bijzienden, die het anders zeggen durven met troostende stem, mogen geen gehoor meer vinden. Vóór alle dingen is noodig schrik.

Dr. Slotemaker de Bruine behoort zeker niet tot de profeten, die roepen: vrede vrede en geen gevaar. Juist omdat hij zijn Kerk liefheeft en meent, dat ze een taak in ons volksleven heeft te verrichten, aarzelt hij geen oogenblik op haar ernstige krankheden te wijzen. Die zedelijke moed eert hem en getuigt meer van zijn waarachtige liefde voor de Hervormde Kerk, dan het pleisteren met looze kalk, om de breuke in Sions muren te verbergen.

Als kundig arts laat hij het echter niet bij het peilen van de wonde en het vaststellen van de diagnose der krankheid, maar zoekt hij ook naar de rechte geneesmiddelen. Welke hij daarvoor aanwijst, bespreken we in een volgend artikel.

Onze liturgie.

I.

Nu het vraagstuk aan de orde is gesteld, hoe onze eeredienst kan verbeterd worden, en reeds van verschillende zijden het bericht tot ons kwam, dat men op de volgende Generale Synode de herziening van onze liturgie ter sprake hoopt te brengen, meenen we onzen Kerken geen ondienst te bewijzen door haar in een kort historisch overzicht te laten zien, hoe onze vaderen hun eeredienst vroeger hebben ingericht.

Het woord *liturgie* moge daarbij niemand afschrikken, alsof we daarmede bedoelden een Roomsch element in onzen eeredienst in te voeren. Wie dat meent, heeft blijkbaar nog nooit het opschrift gelezen, dat boven de formulieren van onzen eeredienst staat, want daar leest men: *De liturgie der Gereformeerde Kerken in Nederland.* Het woord liturgie is dan ook niet aan de Roomsche Kerk ontleend, staat ook met haar eeredienst als zoodanig in geen het minste verband, maar is van Grieksch oorsprong en beduidt oorspronkelijk een *publiek ambt* en wel bepaaldelijk een *eeramt*, dat men ten dienste van het volk waarnam, en waarvoor men niet bezoldigd werd. In dien zin wordt het ook in het Nieuwe Testament nog gebruikt, want als de Apostel Paulus in Rom. 13:6 zegt, dat de Overheidspersonen „dienaren van God" zijn, staat hier in het oorspronkelijke het woord *liturg.*

Maar naast deze in het gewone Grieksch gangbare beteekenis van staatsambt kreeg het woord liturgie onder de Joden nog een geheel andere beteekenis, die het in het gewone Grieksch niet had, doordien de Grieksche vertalers van het Oude Testament het woord *liturgie* gebruikten voor den publieken eeredienst van God in het heiligdom. Het wordt daarbij nooit gebruikt voor den privaten eeredienst in het huisgezin, ook niet voor den eeredienst van het volk zelf in den tempel, maar altoos voor den *dienst der priesters.* De Apostelen nu hebben zich bij dit destijds reeds gevestigd spraakgebruik aangesloten, en ze gebruiken het woord liturgie in het Nieuwe Testament dan ook altoos, wanneer er sprake is van den Oud-Testamentischen eeredienst in den tempel. Zoo wordt in Luc. 1:23 van Zacharias gezegd, dat als de dagen van zijn *liturgie*, d. w. z. van zijn priesterlijken dienst, vervuld waren, hij naar zijn huis ging, en in Hebr. 9:21 spreekt de Apostel van de „vaten der liturgie", waarmede hij bedoelt het heilig vaatwerk in den Tabernakel.

Juist dat praegnante gebruik van het woord liturgie voor den *ceremonieelen* eeredienst onder Israël, en wel bepaaldelijk voorzoover deze eeredienst geschiedde door de *priesters* in onderscheiding van het volk, zou op zichzelf er niet voor gepleit hebben om het woord over te nemen voor den Christelijken eeredienst, want zulk een uiterlijken ceremonieelen eeredienst kent de Christelijke Kerk natuurlijk niet, en nog veel minder kan er sprake zijn van een afzonderlijke priesterlijke bediening, waar juist alle gelooviger tot priesters geroepen zijn. Het misverstand, dat hierdoor ontstaan kon, is dan ook oorzaak geweest, dat de Apostelen het woord liturgie wel gebruikten voor de ambtelijke diensten van het Oude Testament, maar gewoonlijk niet voor die van het Nieuwe Testament. Ze hebben daarvoor het woord *diakonia* gekozen, dat nog in ons diaken is overgebleven en dat evenzeer *dienst* beteekent. Dat het woord *liturgie* tweemaal in den brief aan de Hebreeën voor *Christus'* ambt gebruikt wordt, n.l.: Hebr. 8:2 en 6, is hiermede niet in strijd, want de Apostel kiest dit woord daar met opzet, om de uitnemende heerlijkheid van Christus priesterschap tegenover de bediening van den Tabernakel te doen uitkomen, en zegt daarom dat Christus de liturg (bedienaar) van den waren Tabernakel geworden is en dat hij een zooveel uitnemender liturgie (bediening) gekregen heeft, als Hij ook eens beteren Verbonds Middelaar is.

Slechts eenmaal wordt dan ook het woord liturg in het Nieuwe Testament gebruikt voor het Apostolisch ambt, nl waar de Apostel in Rom. 15:16 zegt, dat hem de genade is gegeven, opdat hij een liturg (dienaar) van Jezus Christus onder de heidenen zij. Terecht merkt Calvijn hierbij op, dat het woord „liturg" hier niet in gewonen zin het ambt van Apostel beduidt, maar dat de Apostel, door juist dit woord te kiezen, blijkbaar zinspeelt op de offerande, die de priester had te verrichten. Er volgt dan ook: „opdat de *offerande* der heidenen aangenaam worde, geheiligd door den Heiligen Geest". Paulus vergelijkt zich hier met een *priester*, en het offer, dat hij Gode te brengen heeft, zijn de *heidenen*, die door zijn prediking tot God bekeerd zullen worden. Het woord liturg wordt hier dus niet in eigenlijken, maar in beeldspreukigen zin gebruikt, evenals wanneer Paulus de gemeente noemt Gods akkerwerk en zich zelf bij een landman vergelijkt. In dien zelfden zin moet het woord liturgie ook verstaan worden in Phil. 2:17, waar de Apostel zegt, dat hij zich verblijden zal, wanneer hij tot een drankoffer geofferd wordt over de *offerande en liturgie* huns geloofs, waar de saamvoeging van offerande en liturgie wederom wijst op een priesterlijken dienst. Paulus bedoelt, dat hij aan God de offerande van het geloof der Philippenzen als priester had opgedragen en nu bereid was bij dit offer en deze priesterlijke bediening van hun geloof als vrucht op zijn arbeid, ook te voegen het offer van zijn bloed, door martelaar te worden voor het Evangelie. Al deze beeldspreukige uitdrukkingen toonen echter, dat het woord liturg en liturgie hier niet in eigenlijken zin bedoeld zijn, maar in overdrachtelijken zin. Onze vertaling: dienaar en bediening, is op deze beide plaatsen dan ook niet juist en doet de schoone beeldspraak, die de Apostel hier gebruikt, niet tot haar recht komen. Wanneer men vertaalt *priesterlijke dienaar* en *priesterlijke bediening*, wordt eerst duidelijk, wat op beide plaatsen door den Apostel is bedoeld.

Meestal gebruikt Paulus het woord liturgie echter niet voor den dienst der ambtsdragers onder het Nieuwe Testament, maar juist omgekeerd voor den *dienst der gelooviger*, als wilde hij daarmede zoo scherp mogelijk doen uitkomen, dat van een priesterlijken dienst door een bepaald ambt, zooals onder het Oude Testament, geen sprake meer kan wezen onder het Nieuwe Verbond. In de Septuagint wordt het woord liturgie nooit gebruikt voor de offerande van het volk, maar voor den dienst der priesters alleen; thans keert de Apostel het juist om en gebruikt hij het woord schier uitsluitend voor de offeranden der gelooviven en wel bepaaldelijk voor de *collecten*, die de gemeente hield voor de armen. Zoo zegt Paulus in Rom. 15:27, dat de christenen uit de heidenen, die door de prediking van Jeruzalem uitgegaan, de geestelijke goederen deelachtig waren geworden, schuldig waren op hun beurt de arme broederen te Jeruzalem van hun lichamelijke goederen te *dienen*, waar het woord liturgein gebruikt wordt. Evenzoo noemt hij in II Cor. 9:12 de collecte te Corinthe voor de gemeente te Jeruzalem gehouden, een „liturgie". En hetzelfde spraakgebruik vindt men in Phil. 2:25 en 30, waar de Apostel Epafroditus, die door de gemeente van Philippi was afgezonden om Paulus geld te brengen voor zijn onderhoud, een liturg (bedienaar) noemt van zijn nooddruft en zegt, dat hij het „gebrek hunner liturgie" (bediening) aan hem vervuld had. Ongetwijfeld speelt ook hier bij het gebruik van het woord liturgie altoos de gedachte door aan een priesterlijke handeling, want deze gave wordt door Paulus zelf in Phil. 4:18 genoemd een welriekende reuk, eene aangename offerande, Gode welbehagelijk. Onze Kantteekenaren merken daarom terecht op, dat het woord liturgie hier gebruikt wordt, „omdat het aanduidt een dienst der offering, gelijk de aalmoezen ook geestelijke offeranden genoemd worden in Phil. 4:18 en Hebr. 13:16."

Zoo wordt het woord liturgie in het Nieuwe Testament dus in algemeenen zin gebruikt om een *publieken dienst* uit te drukken en wel bepaaldelijk een *dienst van God.* Zelfs waar het in Rom. 13 gebruikt wordt voor een staatsambt, wordt er toch aan toegevoegd, dat de Overheid een *dienaresse* Gods is, d. w. z. dat ze dit ambt van God ontving en Hem daarin te dienen heeft. In dien zin noemt de Apostel in Hebr. 1:14 ook de engelen „liturgische geesten", wat natuurlijk niets te maken heeft met den eeredienst in den hemel, maar alleen wil zeggen, dat ze een *ambt*, een *dienst* van God ontvangen hebben, want er volgt op: dat ze worden uitgezonden tot dienst om dergenen wille, die de zaligheid beërven zullen. In de tweede plaats wordt het woord liturgie in specialen zin gebruikt op het voetspoor van de Zeventigen voor den priesterlijken dienst in het heiligdom en ziet het vooral op den ceremonieelen eeredienst van het Oude Testament. En in de derde plaats wordt het ook gebruikt voor den „dienst des offeranden" onder het Nieuwe Testament, hetzij in overdrachtelijken en beeldspreukigen zin om aan te duiden, hoe de Apostelen priesterlijk de door hen gewonnen gelooviven offeren aan God den Heere, hetzij om daarmede te beteekenen de offeranden van liefdegaven, die de gelooviven brachten voor de armen. Bij dit laatste houde men echter wel in het oog, dat het woord liturgie dan nooit gebruikt wordt voor private liefdegaven, die door een enkelen gelooviye worden geschonken, maar voor collecten door de *gemeente* gehouden, zoodat het karakter van een *publieken dienst* ook hier bewaard bleef.

Toch zou dit alles voor ons begrip van publieken eeredienst ons nog niet verder brengen, wanneer het woord liturgie niet op een plaats in het Nieuwe Testament nog in een anderen zin gebruikt werd, n.l. in Hand. 13:2. Lucas verhaalt daar, hoe de uitzending van de eerste zendingsdienaren te Antiochie heeft plaats gevonden. Voordat men hiertoe overging, is eerst blijkbaar een publieke samenkomst der gemeente gehouden, waar men met gebeden en vasten het aangezicht des Heeren heeft gezocht, opdat Hij de mannen zou aanwijzen die voor dezen arbeid geschikt waren. Lucas nu verhaalt dit aldus: „en als zij den Heere „liturgeerden" en vastten, zeide de Heilige Geest: zondert Mij af beide Paulus en Barnabas." Het woord „liturgeeren" wijst hier ongetwijfeld op den publieken eeredienst, gelijk onze Statenvertalers dan ook opmerken: „Het Grieksche woord litourgein, dat hier gebruikt wordt, beteekent meest allerlei openbaren dienst doen, en hieronder wordt te dezer plaatse verstaan de openbare dienst van de predikinq met de openbare gebeden en de bediening der sacramenten met hetgeen daaraan verbonden is".

Tegen het gebruik van het woord liturgie voor den publieken eeredienst kan daarom geen bezwaar bestaan, want de Heilige Schrift zelf heeft dit woord gebruikt voor den dienst des Woords, der gebeden en der Sacramenten. Alleen mag het woord *liturgie* ons nooit verleiden om daarmede dezen eeredienst te maken tot een voorrecht van een bepaalden priesterstand en daarmede te verbinden de gedachte aan een *zoenoffer*, zooals dit bij Israel het geval was. Dat is de fout van de Roomsche Kerk geweest, die zelfs op grond, dat het woord liturgie in Hand. 13:2 gebruikt wordt, beweert, dat toen door de Apostelen als „priesters" het „misoffer" is opgedragen, omdat liturgie altoos een priester en een zoenoffer onderstelt; ze ziet daarom in deze plaats zelfs een der sterkste bewijzen voor het misoffer. Metterdaad is dit, gelijk Calvijn terecht opmerkt, een misbruk van het woord „liturgie", dat in het Nieuwe Testament geen den minsten steun vindt. De Apostelen gebruiken het woord liturgie wel in dien zin van den Oud Testamentischen eeredienst, maar nooit van den Nieuw Testamentischen eeredienst. Ze vermijden zelfs met opzet het woord „liturg" voor de ambtdragers van het Nieuwe Testament, om te voorkomen, dat men de priesteridee van Israel op de ambtsdragers van het Nieuwe Testament zou overbrengen. En waar het woord liturgie gebruikt wordt voor de offergaven van het Nieuwe Testament, ziet het nooit op het Avondmaal, maar altoos op de liefdegaven der gemeente. Maar mits elk misverstand

in dit opzicht uitgesloten worde — en onder Protestanten bestaat voor dit misverstand heusch niet zooveel gevaar — behoeft men niet huiverig te zijn om het woord liturgie thans te gebruiken voor den publieken eeredienst der gemeente. De Heilige Geest zelf is ons daarin voorgegaan, en Zijn voorbeeld mogen we gerust navolgen.

Dr. H. H. K.

Voor Kootwijks Scholen.

Ingekomen bij ondergeteekende en in hartelijken dank ontvangen: van den heer A. J. F. Schaaphorst, Loosduinsche Kade, van G. M. B. gevonden in de diaconie collecte 9 Nov. l.l. *f* 5; van Ds. H. J. Kouwenhoven, gevonden collecte Kerk te Leiden *f* 2.50.

Ds. J. H. HOUTZAGERS.
Kootwijk. *voorzitter.*

Tegstafel.

1. Miss E. SAXTON WINTER. TOEN DE KONINGIN PRINSESJE WAS. Met toestemming der Schrijfster uit het Engelsch vertaald door H. S. S. KUYPER. J. Bootsma, 's-Gravenhage.

Miss SAXTON WINTER is geweest de Engelsche gouvernante van onze tegenwoordige Koningin. Als zoodanig door Koning WILLEM III benoemd op den 1en Januari van 1886, heeft zij haar hooge taak vervuld tot in 1896.

Haar herinneringen uit die tien jaren aan het koningskind heeft ze onlangs beschreven in een Engelsch boekje.

Mej. H. S. S. KUYPER heeft zich bijzonder verdienstelijk gemaakt door dat boekje te vertalen.

Zóó te vertalen, dat men niet merkt met een overzetting te doen te hebben.

Het leest allerprettigst.

Ook in ónze kringen, waar de Koningin zoo de liefde heeft van het hart, zal het met vreugde worden ontvangen.

Het doet ons 'n blik slaan in het kinderleven onzer Vorstin, en voor rechtgeaarde royalisten als wij zijn, is dat altijd interessant.

Het vertelt van allerlei aardige, kleine trekjes, die tot dusver onbekend waren.

Groote menschen zullen het met genoegen lezen, maar ook kinderen zullen er in genieten.

Ook met het oog op het aanstaand St. Niklaasfeest, — dat feest waarvan zelfs de meest stoere Calvinisten den niet bepaald Calvinistischen oorsprong door de vingers zien —, is het als kindergeschenk bijzonder aan te bevelen.

2. ONZE BUURT door een ONGENOEMDE. Zevende druk. Haarlem, De Erven F. Bohn, 1911.

Dit is 'n oude bekende.

NICOLAAS BEETS las het boek zonder nog te weten wie de Ongenoemde was, al herkende hij er ook het werk eener vrouw in.

Eerst later kwam hij er achter. En toen hij voor den tweeden druk, op verzoek van den uitgever, een voorrede schreef, vertelde hij daarin, dat de Ongenoemde zijn, inmiddels gestorven zuster, Mevrouw DOROTHEA PETRONELLA BOHN geb. BEETS was.

Dit boek van de zuster van BEETS is steeds met graagte gelezen en meer dan eens herdrukt.

Hoewel een betrekkelijk oud boek, de eerste druk dateert van 1836, is 't nog allerminst verouderd.

Het getuigt, naar BEETS zelf heeft gezegd en die kon het weten, van „veel gemak met de pen en bestuur over de pen, van veel geest van compositie en tact van redactie". Een ieder die het leest of herleest, zal het met hem eens zijn, dat de schrijfster het leven, het menschelijk hart en de menschelijke karakters die zij er in teekent, goed had waargenomen en vaardig beschreef.

En in zoo gunstig oordeel over dit boek en zijn Schrijfster stond BEETS niet alleen. In 1884 schreef A. C. KRUSEMAN: „Ja, tot vertelster geboren waart ge. In u had de genius van uw geslacht zetel genomen op uw lippen. Uw mondelinge vertalen waren teekeningen met het woord, door frischheid en natuurlijkheid boeiend tot betooverens toe. Had uw blik iets bespied — dan was voor u niet de geschreven letter, niet de geteekende lijn de weg ter mededeeling — het was het persoonlijk verhaal, dat ons portretten gaf sprekend van gelijkenis, groepen van vleesch en bloed, handeling aanschouwelijk alsof wij zagen met eigen oogen".

En die voortreffelijke eigenschappen der Schrijfster komen ook uit waar zij met dit boek „de geschreven letter" tot mededeeling koos.

Toen zij acht-en-veertig jaar was, heeft Mevrouw BOHN dit haar eerste en eenige boek, dat in onze vaderlandsche literatuur een blijvende plaats zou innemen, geschreven.

Later gaf ze nog dat stukje: DIE GELOOFT GAAT NIET VERLOREN, hetwelk in de AURORA van 1864 is geplaatst en ook in dezen nieuwen druk is opgenomen.

3. M. J. BREDÉE's KINDERBOEKJES.

Ook nu weer zond de ijverige Rotterdamsche uitgever Bredée ons een aantal door hem in het licht gegeven kinderboekjes.

Keurig en fleurig.

Bijzonder aanbevelenswaardig ook al weer met het oog op St. Niklaas.

Laat mij de aandacht mogen vestigen op: P. J. KLOPPERS' DE EERSTE BLOEDGETUIGEN IN NEDERLAND; J. DE LIEFDE's EEN ZWARTE ZIEL; A. J. HOOGENBIRK's ALLEEN, TOCH VEILIG en KLEIN BEGONNEN; S. COOLMA's ISMAEL EN MOERTI; J. v. D. VEGT's DE VOORLOOPERS DER HERVORMING; T. BOKMA's ONDER DE KRUISVAAN. Reeds de namen der schrijvers waarborgen den inhoud.

Voor 'n beetje geld kan men bij BREDÉE zich een aardig kinderbibliotheekje aanschaffen.

4. CHRISTELIJKE SCHEURKALENDERS.

Van ST. NIKLAAS kom je als[j] vanzelf op OUDE JAAR.

Op den Oudejaarsavond, waar velen onzer het nog altijd maar niet op hebben. Er zijn, die dan zorgen vóór twaalven te zijn weggezonken in het onbewuste van den diep-slaap.

Waarom men voor een stille oudejaarsavond-viering in en met zijn gezin, en een overgang van het oude in het nieuwe, als er ten minste geen ledige plaats aan de tafel is, zoo niets voelt, wil er noolt recht bij me in.

Paganisme en papisme kan ik er toch niet in ontdekken.

Ik vind zoo'n oudejaarsavond om er God voor te danken; te danken voor zijn „gemeene Gratie", waarin ook ik met de mijnen genoot.

Dan, ik eerbiedig de gevoelens van wie anders denken dan ik, ook al kan ik er niet mee instemmen.

Maar hoe het zij, als het oude jaar is uitgeluid, heb je voor het nieuwe, als je tenminste gewoon bent aan Christelijke Scheurkalenders te doen, en wie is dat tegenwoordig, onder ons, niet gewoon? — weer zoo'n nieuwen tijdwijzer noodig.

Ook al weer zoo'n nieuwigheid van den modernen tijd, waar de vaderen zelfs niet aan gedacht hebben, die Christelijke Scheurkalender, evenmin als aan de oudejaarsavond-viering.

De Christelijke Scheurkalender is, als ik mij niet vergis, en dat nog wel uit Engeland, door wijlen den heer DE HOOGH, ten onzent geïmporteerd.

Mocht er al iets methodistisch in gezeten hebben, ik bedoel niet in den kalender, maar in 't gebruik van hem in je kamer te hebben, dan ziet thans niemand er dat meer in.

Wij ontvingen weer ter aankondiging *vier*, of eigenlijk maar *drie*, want van den CHRISTELIJKEN KALENDER PHILIPPUS werd ons wel, in den vorm van een boekje, toegezonden het „blok", maar niet het „schild". Hoe die er naar het uitwendige uitziet, kan ik dus niet zeggen, maar wel, dat ik na het „blok" in bockvorm te hebben doorbladerd, in mijn verwachting gesterkt ben, dat er niets *in* zit wat ongereformeerd is.

Eenzelfde attestatie zou ik willen uitreiken aan den CHRISTELIJKEN SCHEURKALENDER „BARNABAS" van OOSTERBAAN en LE COINTRE te GOES. Deze firma zond ons een blok mèt een schild. Het schild doet goed. Een heel mooi geteekend landschap uit den vreemde.

Op zichzelf volstrekt niet ongepast, maar voor 'n kalender als dezen toch ook niet bijzonder passend.

Op ieder blaadje van dezen kalender vindt men niet één, maar twee teksten.

De GEÏLLUSTREERDE CHRISTELIJKE SCHEURKALENDER van J. N. VOORHOEVE te 's GRAVENHAGE, welken uitgever het „een oorzaak van groote vreugde is dezen twee en twintigsten Jaargang van zijn scheurkalender aan te bieden"; — kwam evenzeer volmaakt in de deelen, d.i. met schild en blok, tot ons. Deze uitgever had zelfs de beleefdheid er nog een blok in boekvorm bij te doen. Het schild is wel wat dof, maar overigens zeer passend. Met teksten er op uit Johannes XV beeldt het af een Oosterschen man, die bezig is in een wijngaard. In den kalender zelf is, dunkt mij, niets wat 'n Christenmensch niet met stichting zal lezen.

Ook dit geldt van BREDÉE's MARTHA-SCHEURKALENDER, uitgegeven ten voordeele van de Martha-Stichting. Het schild stelt voor: PHARAO'S dochter, met haar hofdames, vindend het biezenkistje met MOZES er in. De bekoorlijke prinses lacht allervriendelijkst en het slapende naakte kindje doet allerliefst.

Een mooi tafereel.

G.

Officieele Berichten.

Class. Zendingsdag te Gasselternijeveen.

Op Donderdag 9 Nov. j.l. werd vanwege de classis Assen een zendingsdag gehouden te Gasselternijeveen.

Des namiddags te half 2 werd de eerste samenkomst geopend. De pastor loci Ds. K. v. d. Veen trad op, liet zingen Ps. 72 : 1, las den 72en Psalm en ging voor in gebed. Na een welkomstgroet, werd door ZEerw. een inleidend woord gesproken in aansluiting aan den voorgelezen Psalm, vooral naar aanleiding van vers 16: „Is er een handvol koren in het land op de hoogte der bergen, de vrucht daarvan zal ruischen als de Libanon".

Slechts enkelen arbeiden nog onder de millioenen heidenen. Nochtans, de handvol koren op de hoogte der bergen gezaaid, zal vrucht voortbrengen. De Heere brengt menigmaal uit het kleine het groote te voorschijn. Gods belofte zal vervuld worden en wordt aanvankelijk vervuld. Moge de vrucht, ook van den arbeid op Soemba, ruischen als de cederen van den Libanon.

Hierna werd gezongen Ps. 72 : 8, onder welk zingen Ds. W. W. Smitt van „Dennenoord" optrad om een referaat te houden over het Animisme, de godsdienst van den natuurmensch.

Aangetoond werd wat het Animisme is in engeren en in ruimeren zin. Na dit leerzame referaat werd gelegenheid gegeven tot gedachtenwisseling. Door Ds. Hangelbroek en Ds. v. d. Veen werden enkele vragen gedaan, die door referent beantwoord werden.

Onder het zingen van Ps. 86 : 5 trad nu op broeder P. Koster van Appelscha met het onderwerp: „Altijd overvloedig in het werk des Heeren".

Spreker, dankbaar erkennende het vele, dat voor de zending op Java en Soemba door de Geref. Kerken wordt gedaan, legt er nadruk op, dat daarvoor nog meer kan en moet gedaan worden. Het zendingswerk is „het werk des Heeren", doch niet alleen de zending onder heidenen en Mohammedanen, maar ook de zending onder de Joden, en zeker ook de zoogenaamde „inwendige zending". Vooral wekt spreker ook de kerken in Drente op, ernstiger ter hand te nemen den Evangelisatiearbeid in Drente, wijl ook dit „het werk des Heeren is".

Van de gelegenheid tot gedachtenwisseling wordt alleen gebruik gemaakt door Ds. Smitt, die een enkele vraag doet, welke door referent wordt beantwoord.

Na het zingen van Ps. 126 : 3 werd deze eerste samenkomst gesloten, waarna broeder Koster voorging in dankzegging en gebed.

Na een korte pauze, volgde een tweede bijeenkomst; geopend met gebed door Ds. v. d. Veen.

Onder het zingen van Ps. 22 : 14 trad nu op Ds. L. P. Krijger, M. D. voor Soemba, die een korte toespraak hield naar aanleiding van Hebr. 2 : 14 en 15. Aan het eind dezer rede werd Ds. Krijger namens de classis Assen toegesproken door Ds. Hangelbroek, waarna Z.Eerw. Ps. 134 : 3 werd toegezongen.

Ten slotte ging Ds. Krijger voor in dankzegging en gebed. Uit de kerken Assen, Appelscha, Borger, Gasselternijeveen (uit deze kerk natuurlijk het leeuwenaandeel), Smilde A en B, Vries en Zuidlaren waren afgevaardigden tegenwoordig. Naar losse berekening waren er ruim 200 belangstellenden aanwezig.

Moge deze Zendingsdag rijke vrucht afwerpen voor de Zending, bij name op Soemba, en moge de Zendingsijver door deze en alle dergelijke samenkomsten worden aangevuurd tot verheerlijking van den Naam des Heeren.

Kort verslag van de vergadering der Classis Zwolle, gehouden te Zwolle, 9 Nov. j.l.

De *vergadering* wordt geopend door Ds. Bosch, die laat zingen Ps. 95 vs 5, leest Psalm 99 en voorgaat in den gebede.

Uit de credentiebrieven blijken alle kerken vertegenwoordigd.

Als moderamen nemen zitting Ds. Bosch praeses, Ds. Douma scriba, en Ds. Westerbeek van Eerten assessor.

De notulen, inmiddels gelezen, worden goedgekeurd.

Praeparatoir wordt geëxamineerd en met algemeene stemmen toegelaten de Eerw. heer C. J. Hakman, cand. Th. Schaal.

Ds. Dwarshuis, Zendingsdeputaat, brengt zijn rapport uit, dat stof tot dank biedt.

Vacaturebeurten worden aldus geregeld: 17 Dec. Blokzijl Ds. Tholen, Kamperveen Ds. Westerbeek van Eerten, Oldemarkt Ds. Bosch, Ambt-Vollenhove A. Ds. Brouwer, Stad Vollenhove Ds. Dwarshuis, Wilsum Ds. Veder, Zalk Ds. Tonckens; 18 Febr. Blokzijl Ds. Hania, Kamperveen Ds. Wisse, Ambt-Vollenhove A Ds. Elzinga, Stad-Vollenhove Ds. te Velde, Wilsum Ds. Eakes, Zalk Ds. Gispen, terwijl in Jan. door Ds. Wielenga nog te Wilsum, en op een nader te bepalen datum door Ds. van Mechelen nog te Oldemarkt een beurt zal vervuld worden.

Gelden worden geïnd.

Ter aanvulling van de in Aug. j.l. ontworpen regeling van het consulentschap wordt besloten, de kerken van Zwartsluis en Zwolle, resp. voor de noorder- en zuidervisitatiering, aan te wijzen, opdat zij door een harer dienaren als consulent, een in haar ring vacant geworden kerk tot de ek. classic. verg. bijstaan; en besloten, den consulent altijd den beroepsbrief te doen teekenen. Aldus aangevuld, wordt de ontworpen regeling met algemeene stemmen aangenomen.

Inzake het schrijven der Gen. Synode, rakende het tweemaal collecteeren voor de Theol. School, wordt besloten, dienaangaande bij den classicalen quaestor te informeeren.

Met betrekking tot het schrijven van br. B. te S. wordt besloten, vooralsnog zijn verzoek niet te steunen, wijl daarvoor geen billijke reden aanwezig bleek.

Bij de rondvraag naar art. 41 wordt in aansluiting aan de instructie van Ambt-Voll. B. besloten, dat in het Kerkblad voor Dr. en Ov. de oproeping ter class. verg. het Agendum en een Kort Versl (voortaan door den assessor op te stellen en tegen het einde der vergadering officieel goed te keuren) te plaatsen. Uit de instructie der kerk van Z. en het verslag der aldaar gehouden kerkvisitatie blijkt, dat het aldaar hangend geschil is opgelost. Ds. Tonckens vraagt van de kerken steun voor Rijn-Pruisen.

Roepende kerk wordt Wilsum. Het moderamen voor de e. k. class. verg. wordt aangewezen, waarna de praeses de vergadering sluit. De assessor gaat voor in dankgebed.

J. DOUMA, *h. t. scriba*,

Buitenland.

Engeland. Het Ritualisme aan de winnende hand.

Onlangs werd in vele Roomsche bladen hoog opgegeven van het groot aantal Engelsche Anglicansche predikanten, dat in de laatste jaren tot de Roomsche kerk overging. Het bleek wel van achteren dat dit overdreven was, maar te ontkennen is het niet dat de door Puscy vóór tachtig jaar aangeprezen richting door duizenden en duizenden gevolgd is, en dat met name onder de predikanten der Engelsche Staatskerk de Roomsche Kerk met trots op een aantal convertieten wijzen kan. Wanneer men nu maar zeggen kon, dat eene krachtige beweging om het Protestantsch karakter der Anglicaansche kerk te bewaren, daar tegenover stond, dan kon men hoop koesteren dat de Romaniseerende beweging in Engeland tot staan werd gebracht. Doch dit is helaas niet het geval. Ja, men heeft de Wicliff-predikers, uitgaande van eene vereeniging door den boekhandelaar Kensit gesticht en — nadat deze ijveraar tegen het invoeren van Roomsche praktijken in de Anglicaansche kerk, door een zeloot voor het Ritualisme gedood was — door zijn zoon voortgezet. Doch al mogen de Wicliffpredikers al hunne krachten inspannen, het is hun niet gelukt de beweging, die zij op touw zetten, tot eene nationale te maken. Ook werkt de Engelsche regeering niet weinig het Ritualisme in de hand. Immers moet de eerste minister de bisschoppen der Anglicaansche kerk benoemen.

De tegenwoordige liberale premier heeft gedurende de vier jaren, waarin hij dit ambt bekleedt, vele bisschopszetels te bezetten gehad, en zonder uitzondering heeft hij Ritualisten daarvoor benoemd. Nu spreekt het vanzelf dat die bisschoppen er voor zorgen, dat de predikantsplaatsen ook door Ritualisten worden bezet. Daardoor is het nu zoover, dat wellicht op een tweetal uitzonderingen na, alle bisschopszetels door Ritualisten bezet zijn. De mannen van de „Evangelical" richting komen daarvoor niet in aanmerking. De predikanten die deze richting volgen, ook wel voorstanders van de „low. Church" (in tegenstelling met de Ritualisten die de „High Church" voorstaan) genoemd, klagen er over, dat zij met opzet bij de benoemingen tot bisschop voorbijgegaan worden; van andere zijde beweert men dat in de Evangelische partij geen mannen van beteekenis meer te vinden zijn.

Inmiddels predikt de kapelaan van het Lagerhuis, de aartsdeken Wilberforce, een kleinzoon van den beroemden strijder tegen den slavenhandel, in de Westminster abdij over den steen in den kroningstoel der Engelsche koningen, en geeft daarbij te kennen dat deze dezelfde steen is waarop Jacob te Bethel sliep, die daarna door de kinderen Israels van plaats tot plaats medegevoerd werd. Men beweert ook, dat deze steen dezelfde is waarop eenmaal Mozes in de woestijn sloeg, die daarna in den tempel te Jerusalem bewaard werd en welke na de verwoesting van Jerusalem over Spanje, Ierland en Schotland, in de Westminster abdij aangeland is. En dat deze legende waar is, kan volgens den aartsdeken Wilberforce, archeologisch bewezen worden. Want men kan op de rugzijde van den steen nog de kloof zien waaruit het water gevloeid is, toen Mozes er op sloeg, en twee gaten in den steen bewijzen duidelijk dat hij in de woestijn aan een hengsel rondgedragen werd! Staat deze legende hooger dan datgene wat Mahomed van den heiligen steen vertelde, dien men in de Kaaba, het kleine vierkante gebouw dat in de voornaamste moskee van Mecca gevonden wordt, bewaart.

Van beteekenis is het ook, dat onder de 17 kardinalen die op 27 Nov. 1910 te Rome benoemd werden, drie Engelschsprekenden gevonden werden, namelijk de aartsbisschop van Westminster, Dr. Bourne; de aartsbisschop van York, Dr. Farley en de aartsbisschop van Boston, Dr. O'Connell. De twee laatsten zijn Ieren; Dr. Bourne is de zoon van een postambtenaar in Londen, die tot de Roomsche kerk overging. Tegelijk werd bekend, dat voortaan de Roomsche bisschoppen van Birmingham en Liverpool den rang van aartsbisschoppen zullen bezitten.

Uit deze en andere maatregelen blijkt, dat Rome groot gewicht hecht aan het versterken zijner hiërarchie in Engeland. Kardinaal Logue sprak onlangs in een rede te Sheffield uit, dat hij de hope koesterde dat Engeland weer eenmaal worden zou wat het vroeger was: de schoonste plaats in den wijngaard des Heeren. Dit kan pas stap voor stap bereikt worden, maar men moest weten te wachten. Doch de Roomsche kerk wint kennelijk.

Ach dat in de Vrije Kerken van Engeland de kracht gevonden werd om het veldwinnend Ritualisme weerstand te bieden.

Duitschland. Het leerstuk der rechtvaardigmaking.

Den 24sten October l.l. had in het Evangelisch Vereinshaus te Barmen de Gereformeerde Herfstconferentie voor Rijoland en Westfalen plaats. De vergadering was goed bezocht en werd door den 81jarigen emeritus-predikant Kind met bewonderenswaardige frischheid geleid. De predikant Dr. Hollweg uit Gildehaus (Bentheim), sprak over de „rechtvaardiging van den zondaar volgens de H. Schrift en de belijdenis". Hij zette daarbij uiteen, wat de apostel Paulus daaromtrent geleerd heeft, en wees er op, dat de leer van den apostel gevolgd is door Calvijn in zijn Institutie en in den Heidelberger Catechismus, terwijl hij ook de vraag, of de leer van Paulus wortelt in de woorden van den Christus, met een overtuigend: „ja" beantwoordde.

De *Reformirte Kirchenzeitung*, waaraan wij dit bericht ontleenen, voegt er aan toe: „De beteekenis van dergelijke besprekingen in engeren kring komt aan den dag, wanneer men bedenkt, hoe moeilijk en hoe schier onmogelijk het is, zulke moeilijke centrale geloofsvragen te behandelen bij de prediking, ten minste bij de hoofdgodsdienstoefening, wijl het grootste deel van de hoorders den zin voor de bijbelsche begrippen verloren heeft". Wanneer deze woorden den juisten toestand van de meeste Gereformeerde kerken weergeven, dan is het te noodzakelijker om het leerstuk der rechtvaardigmaking te prediken.

— De Duitsche Keizer over de afzetting van Jatho.

Den 26sten October l.l. verleende de Duitsche Keizer het moderamen van de Brandenburger Provinciale Synode eene particuliere audiëntie. Over de zaak van den Keulschen predikant, die wegens dwaalleer als predikant der Evangelische landskerk afgezet werd, liet de Keizer zich daarbij aldus uit: „Hoe betreurenswaardig het feit op zich zelf is, dat een herder en leeraar uit zijn ambt wegens dooleer moest verwijderd worden, toch mag men de zaak niet al te tragisch opvatten. Mannen als Jatho zijn er te allen tijde geweest. De Kerk van Christus weet zulke tegenpartijders te overwinnen. Tegen deze dwaalleeraars bestaat een voortreffelijk middel: zich altijd meer in de Heilige Schrift te verdiepen en den persoon van Jezus Christus met geloovige liefde te omvatten". Ten slotte sprak de Keizer over een Engelschen bisschop, dien hij aan het hof van zijn overleden grootmoeder, Koningin Victoria, als een waarlijk apostolisch man had leeren kennen en met wien hij sedert persoonlijke betrekkingen onderhield. Hij toonde daarbij, dat hij in de geschriften van dien bisschop goed thuis was.

Gemengd Nieuws.

Het plan is gevormd om te Jerusalem eene Joodsche universiteit te stichten. Het is gevormd door den heer Israel Abrahams, lector aan de universiteit van Cambridge in de Talmudische litteratuur en de bekende millionair Rabinerson te Kiew. De laatste wil ook beurzen schenken aan studenten bij bestaande Universiteiten, om hen in staat te stellen letterkundige en oudheidkundige colleges te Jerusalem te volgen. De heer Herbert Löwe, van St. Catherine's College te Cambridge, zal als hoogleeraar aan de nieuwe Universiteit optreden.

Een waarzegger in de gevangenis. In Londen is dezer dagen door den bevoegden rechter een waarzegger tot zes weken gevangenisstraf veroordeeld. De veroordeelde had met voorspellen van de toekomst uit de lijnen van de handpalm in 15 maanden *f* 7200 verdiend! De rechter was er van overtuigd, dat de waarzegger deze som voornamelijk van armen had afgezet. Hoeveel geld de beoefenaars van deze zwarte kunst verdienen, blijkt uit het feit, dat zij in staat zijn een heele brigade Sandwichmen te huren om dag in dag uit dwars door het West-End, het verblijf van de rijken, te paradeeren, teneinde op die manier reclame te maken. De rechter, de heer Plowden, die den waarzegger veroordeelde, schijnt echter niet van plan het soort planeetlezers en waarzeggers dat zijn cliëntele in het West-End heeft, te vervolgen. Hij beweert zdat de armen moeten beschermd worden; de rijken kunnen zich zelven beschermen.« Doch daar kan men tegen opmerken, dat zoodra de wet het waarzeggen voor geld verbiedt, evenzeer gevangenisstraf moet opgelegd worden wanneer men rijken, als wanneer men armen geld afttroggelt. Geen sklassenjustitie«, noch ten bate van de armen, noch ten goede van de rijken.

Twee oude predikanten in Engeland. De predikant Grey Hazelrigg van Leicester die den leeftijd van drie en negentig jaren bereikte, predikt nog tweemaal per Zondag en somtijds gaat hij ook nog in de week voor. Rev. Hazelrigg stamt van een oude Leicestersche familie af, een tijd lang was hij officier bij het 48ste regiment infanterie. Drie en vijftig jaar geleden werd hij predikant te Leicester; niettegenstaande zijn hoogen ouderdom mag hij zich er in verheugen, dat tegenwoordig de arbeid Gods in Zijn kerk met vernieuwde kracht wordt ter hand genomen. Maar hij is niet de oudste predikant van Engeland. Rev. Alfred Brandon te Londen is vijf en negentig jaar oud. Hij is vier en zestig jaar predikant te Chelsea geweest. Hij kan den kansel niet meer beklimmen, maar brengt nog elken Zondag voor eene tafel zittend het Woord des Levens tot zijne gemeente.

Sterfbedden. In de *British Medical Journal* wordt Maeterlinck's pleidooi, om den mensch het recht toe te kennen een eind te maken aan zijn leven, ten einde de pijn van het sterven te ontkomen, door William Osler ter sprake gebracht. Deze geleerde betoogde, dat sterven niet noodzakelijk pijnlijden met zich brengt. Hij had 500 sterfbedden nauwkeurig gadegeslagen. Van de 500 stervenden leden 90 lichamelijke pijn; 11 openbaarden dat zij zich bewust waren van hun toestand; 2 toonden vrees; één geestelijke verheffing; één bittere wroeging, maar de groote meerderheid stierf zonder van het een noch van het ander iets te laten blijken. Deze getuigenis door een man van wetenschap gegeven, bevestigt opnieuw, dat het dwaasheid is, het bedenken wat tot eeuwigen vrede dient, te verschuiven tot het sterfbed. Verreweg de meeste menschen sterven zonder er zich van bewust te zijn, dat zij den grooten stap van den tijd tot de eeuwigheid doen. Geen geneesheer noch een lijdende heeft het zedelijk recht, het menschelijk leven ook maar een oogenblik te verkorten. Alleen Hij die het leven schonk, heeft de macht het leven weder op te eischen.

In Brooklijn bestaat eene Presbyteriaansche gemeente, die dezer dagen het feit herdacht dat zij voor 90 jaar werd gesticht. De leeraar schreef bij die gelegenheid het volgende: »Heden hervatten wij onze gewone diensten. Deren herfst is het negentig jaar geleden dat deze kerk gesticht werd. Wij hebben geen nieuw program om aan te kondigen, geen nieuw evangelie om te prediken, geen opzienwekkende nieuwigheden om in te voeren. Ook hebben we niets opzienwekkends te zeggen aangaande hetgeen wij zullen doen. Het is beter iets te doen, dan om er over te spreken. Een luidklinkend manifest wordt dikwijls gevolgd door een zwakken veldtocht. Het is echter niet ongepast enkel grondfeiten in herinnering te brengen. Onze kerk tracht zekere vaste denkbeelden te handhaven zij staat een bepaald type van het Christendom voor. Wij zijn zeer ontvreden over ons zelven, maar zeer tevreden over ons ideaal. Wij gelooven dat onze Godsdienst geestelijk moet zijn en willen van een verwereldlijken van de religie niets weten. Onze geloofsbelijdenis begint en eindigt niet met philantropie, maar sluit deze in. Ons Alpha en Omega is God in Christus.

Ook verkiezen wij bij ons doen de stilte boven de luidruchtigheid. Wij hebben geen neiging om »den tijd bij te blijven«, omdat er zooveel tijden zijn, die het niet waard zijn dat men ze bijblijve. Een oude waarheid is beter dan een nieuwe »humbug«. »Vox populi, vox Dei« (de stem des volks is de stem Gods), is een spreekwoord maar ook een leugen... Populariteit is geen bewijs dat God met ons is. We zijn als kerk iets ouderwetsch, en we verblijden ons er in, en we heeten ieder in ons midden welkom, van welk geloof ook en in welke omstandigheden verkeerend of door welken nood geperst.

Wij staan er naar om medewerkers Gods te zijn. Er is overvloed van werk te doen en we verzoeken om uwe hulp, uw gebed en uwe toegenegenheid. Indien deze type van kerk u, die vreemdelingen zijt, aantrekt, zoo verzoeken wij u om met ons te gaan. Het is voorwaar een aangename gedachte, dat deze kerk, bijna negentig jaar oud, niet verdord is, noch in haar top, noch in haar top, noch in haar wortels.«

Tegenover het jacht maken op nieuwigheden, dat men bij vele kerken vindt, klinkt in dat stuk een toon die weldadig aandoet. Ook wij zijn overtuigd, dat wanneer het oude Evangelie niet aantrekt, niets anders in staat is op den duur het volk te boeien.

WINCKEL.

Voor Kinderen.

AAN VRAGERS.

Eenigen tijd geleden zag ik in uw geëerd blad de vraag aangaande de uitdrukking „De deugd in het midden", en heb met genoegen het antwoord gelezen. Nu zou ik gaarne een soortgelijke vraag (met dezelfde bedoeling) onder de vragenrubriek in uw blad geplaatst en beantwoord zien. Zij betreft het spreekwoord (?) „Alle goede dingen bestaan in drieën". Is dat afgeleid van, in verband staande met, of slaande op de Heilige Drieëenheid, of hebben genoemde woorden een geheel anderen oorsprong?

P. v. d. H. te O.

Het getal *drie* speelt een belangrijke rol, zoowel in de geestelijke als in de stoffelijke wereld. Het duidt zekere volkomenheid, volledigheid aan.

We lezen bijv. in 1 Joh. 5 : 7 en 8: Want drie zijn er, die getuigen in den hemel, de Vader, het Woord, en de Heilige Geest; en deze drie zijn één. En drie zijn er, die getuigen op de aarde, de Geest, en het water, en het bloed; en die drie zijn tot één.

Voorts weten we, dat uit de twaalf discipelen van Christus, drie het naast bij hem waren; dat Christus drie dagen in het graf lag, enz. David had eens de keus tusschen drie dingen. We lezen in 2 Samuel 24 : 12 en 13: Ga henen en spreek tot David: Alzoo zegt de Heere: Drie dingen draag Ik u voor; verkies u één uit die, dat Ik u doe. Zoo kwam Gad tot David, en maakte het hem bekend, en zeide tot hem: Zal u een honger van zeven jaren in uw land komen? Of wilt gij drie maanden vlieden voor het aangezicht uwer vijanden, dat die u vervolgen? Of dat er drie dagen pestilentie in uw land zij? Merk nu, en zie toe, wat antwoord ik Dien zal wederbrengen, die mij gezonden heeft.

En Davids Zoon Salomo zegt: Een *drie*voudig snoer wordt niet haast verbroken.

Zoo ook maken we met het getal drie kennis in allerlei, dat om ons heen voorkomt. Een predikatie of andere zaak heeft veelal drie voorname punten. Het water komt voor, bevroren, vloeibaar, gasvormig: ijs, water, damp. Drie deelen heeft de dag: morgen, middag en avond. Er is drieërlei onderwijs: lager, middelbaar en hooger. Driemaal is scheepsrecht. Bij veilingen volgt na drie optoepen de afslag, enz.

't Is dus niet onbegrijpelijk, dat het gezegde ontstond, waar onze lezer naar vraagt, hetwelk eigenlijk wil zeggen: „Zal een ding goed zijn, dan moet men er drie deelen in kunnen onderscheiden". Dat dit volstrekt niet altijd doorgaat, is duidelijk.

Wat wordt er bedoeld in Esther 3 : 7 dat men het lot wierp van dag tot dag en van maand tot maand. Waar was dat noodig voor? vraagt onze lezer P. G.

Zooals we uit het boek Esther weten, en in dit hoofdstuk zien, had de gunsteling des konings, Haman, die de Joden haatte, van koning Ahasveros verlof gekregen, alle Joden in Perzië om te brengen. Eer Haman echter dit plan uitvoerde wierp hij het lot, om te weten, welke tijd er de meest geschikte voor zou zijn. Dit was een heidensche gewoonte en eigenlijk een soort waarzeggerij. Voor alle gewichtige dingen moesten de zoogenaamde „wijzen" den besten tijd aangeven. Zoo lezen we in Esther 3 : 7: In de eerste maand (deze is de maand Nisan), in het twaalfde jaar van den koning Ahasveros, wierp men het Pur, dat is, het lot, voor Hamans aangezicht, van dag tot dag, en van maand tot maand, tot de twaalfde maand toe, deze is de maand Adar.

Men kwam dus door loting tot het besluit, dat de 13e Adar van de laatste maand des jaars, half-Maart tot half April de beste dag was. Onmiddellijk nog in dezelfde maand waarin men geloot had (dit was de eerste maand, Nisan of Abib geheten, April—Mei) werd een begin gemaakt met de uitvoering, gelijk we lezen in Esther 3 : 12: Toen werden de schrijvers des konings geroepen, in de eerste maand, op den dertiendn dag daarvan, en er werd geschreven, naar alles wat Haman beval, aan de stadhouders des Konings, en aan de landvoogden, die over elk landschap waren, en aan de vorsten van elk volk; elk landschap naar zijn schrift, en elk volk naar zijn spraak. Er werd geschreven in den naam des konings Ahasveros, en het werd met des konings ring verzegeld.

Dit werpen van het lot of Pur is in des Heeren hand van zoo groote beteekenis geweest, dat de Joden, uit den nood gered, toen zij een gedachtenisfeest er van instelden, dit den naam Purim gaven naar het woord Pur of lot; Esther 9 : 26. Ook stelden zij vast, dat deze dagen gedacht zouden worden en onderhouden, in elk geslacht, in elk huisgezin, elk landschap en elke stad; en dat deze dagen van